

15
1978

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

Поетичний
путішник
походу

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

Поетичний пунктир поход

Ал. Турсап

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

*Поетичний
пунктир
походу*

Поезії

Київ
Видавничий центр «Просвіта»
2000

ББК 84.4УКР6

Г65

Гончар Олесь.

Г65 **Поетичний пунктир походу: Поезії.** — К.: Видавничий центр «Просвіта», 2000. — 120 с.: фот.

ISBN 966-7551-37-7

Ім'я Олеся Гончара упродовж багатьох років було символом слави і честі української літератури.

Воістину життя великих митців не припиняється із їхньою фізичною смертю!

І свідченням цього є вперше оприлюднені в цій книзі поезії Олеся Гончара. Це — невідома широкому читацькому загалу, наповнена духовним змістом і спрагою творення житейська фронтова поезія. Вона зафіксувала почуття патріота-українця, які довелося пережити автору на нелегких дорогах війни.

Упорядник

Валентина Гончар

Редактор

Любов Голота

© Гончар В.,
упорядкування, 2000.

© Видавничий центр
«Просвіта», 2000.

ISBN 966-7551-37-7

Возь автура

Перечитавши свої фронтові поезії і досить скромно їх оцінюючи, автор, однак, вважає, що ці давні, подеколи, може, й кострубаті рядки — як не дивно — зберегли й через десятки літ свою первісну емоційну навантагу, внутрішню щирість, отже, й мають право на зустріч із читачем.

«Поетичний пунктир походу» — так було колись названо твори цього фронтового циклу, і, здається, й сьогодні з таким визначенням можна погодитись. Людина, як відомо, перебувала на фронті в умовах виняткових, до краю суворих, обставини складалися так, що навіть натурам з художніми нахилами дуже рідко випадала можливість для творчого самовияву. А душа ж прагнула виповісти свої почуття, відгукнутись на довколишнє, хоча б нашвидкуруч зафіксувати — для себе, для друзів — своє пережите.

Ось так це й народжувалось. Якись згустки юнацьких вражень тут знайде читач, замальовки інтимних настроїв, тих чи тих душевних станів одного з учасників походу.

«Конспекти почуттів» — ще й так мовилось про ці віршовані мініатюри. Той, хто знає «Прапорonoсці», певне, помітить, що «Поезії воєнних літ» автора часом уже несли в собі зародки, ембріони тих образів, які згодом дістають свій розвиток у трилогії.

Мріялось тоді авторові, що ця книжка в нього буде першою, а виходить вона друком через багато років.

Отже, ще один голос звідти, з далекого...

Ті, за чіими плечима фронти, безмірні далечі визвольного походу, сподіваюсь, знайдуть у цих юнацьких довірливих записах щось близьке своєму серцю; а можливо, чимось доторкнуться ці рядки й душі тих, кому випала інша доля, хто виростав і формувався уже по цей бік золотого екватора Перемоги...

Олександр Овчарук

Передмова до прижиттєвого видання
«Фронтові поезії» (К.: Дніпро, 1985)

* * *

Бура трава без води
В гарячій конанні злягла.
Над степом, од сонця рудим,
Дзвінка пролітала стріла.
Все заглушила на мить
Сила стріли молода.
Повітря навкруг аж кипить,
Мов сонячна світла вода.
Співуча стріла! Як і ти,
Прожити б хотів життя.
Вперед блискавицею йти,
Не знати назад вороття.

1940

УКРАЇНІ

Плюндруються твої сади,
Твоє чужинець поле крає.
Вже лицарів твоїх сліди
У полі вітер замітає.

Та все ж люблю тебе, ясна,
Як гнаний син нещасну матір.
Тобі по краплі, всю, до дна
Готовий кров свою віддати.

І не страшить мене Сибір,
І не страшать кайданів дзвони.
Велика Україно, вір:
За тебе встануть ще мільйони.

І лицемір'я упаде,
І славословіє погине.
Розправить крила молоде
Безсмертне плем'я України!

1941, Харків

ЛЕБЕДИ

На кривавій вечірній воді
Білі ячать лебеді.
Вітре бурхливий, повій,
Озера зруш супокій.
Тиші ясної раби,
Не знали ми вік боротьби.
Чого ми бажали, куди пливли?
Для чого на світі жили?
На кривавій вечірній воді
Білі ячать лебеді.

1941, Харків

* * *

Молодий весняний грім,
Синє його рокотання
Збуджує в серці моїм
Тужливе чекання,
Коли вже знедолений люд,
Зачувши весняні грози,
Не подумає: це пливуть,
Знову пливуть бомбовози.

15 жовтня 1941 р.

АТАКА

Скрегоче залізом округа,
Смертю повітря фурчить.
Я знаю той ступінь напруги,
Коли вже ніщо не страшить.

Святе божевілля атаки
В тобі поглинає все.
Через яри та байраки
Незнавана сила несе.

Немає ні рідних, ні любих,
Нема ні жалю, ні тривоги.
Байдужим стаєш до згуби,
Могутнім стаєш, як бог.

1942

ХОЛОДНОГОРСЬКА ТЮРМА

Ворота сюди широкі,
А звідси й щілинки нема.
Знялась у небо високе
Холодногорська тюрма.

З високих її поверхів
Дивлюся на місто моє.
Сонце над ним, як безсмертя,
Вільне й рожеве встає.

Красень Держпром біліє
По пояс в зеленім саду.
Серце колись там зустрів я,
Якого більш не знайду.

Усе найдорожче я втратив,
Що мав у житті до війни.
Не маю ні друга, ні брата,
Лиш маю — чотири стіни.

1942

* * *

Ні кінця їй не видно, ні краю —
Все війна, і війна, і війна.
Я доріг, думав, тисячу маю,
А, виходить, лишилась одна.

Остається блукати по світу,
Лиш блукать, а нікуди не йти
Й молоду мою душу розбиту
Кожен день на розп'яття нести.

1942

* * *

Інеєм вкрито гілля.
На шиї слизька петля.
Не бийсь, не пручайся дарма.
Тих, кого любиш, нема...

Мерзла, як кістка, земля.
Стогони чути здаля.
Могильна задуха, могильна пітьма,
Надії ж — нема, нема!

1942

* * *

Крізь сіре сіється сито
Дощик осінній.
Мабуть, нам більше не пити
Кубки весільні,
Мабуть, нам більше не бачить
Ранки весняні.
Чуєш, як сосни плачуть,
Од горя п'яні.
Чуєш, як степ ридає
Без вільного плуга.
А долі не жди, немає,
Одна лиш наруга.
Одна лиш наруга зухвало
Свистить нагаями.
Скільки вже тих не стало,
Які були з нами!
Близькі вже стали далекі,
Ми гинем ні за що.
У вирій летять лелеки,
Як юність пропаца.

1942

* * *

Мабуть, я їду вмирати
На Україну додому.
Знімуть патрони й гранати,
Передадуть другому,
Мене ж поволочать за ноги,
В окопі заріють пустому.
Весело їхать, їй-богу,
На Україну додому.

1942

ЕТАП

Пораним білим звіром,
Арештована, виє зима.
Білі ідуть конвоїри,
Біла тьма.
Біла тьма у степу голосить,
Полонені валяться з ніг.
Ідуть полонені босі.
Горить сніг.

15 грудня 1942 р.

УКРАЇНА

Україна — плантаторське поле,
Україна — лиш ярем скрипіння,
Україна — плачі й голосіння,
Які не вщухають ніколи!

1943

* * *

Хто мене вправі судити
В зборищі цьому рабів?
Гордий, нікому годити
Ніколи в житті я не вмів.

Й за гроші я не продався,
Під силою спину не гнув.
Гордий! Зате й настраждався —
 нівроку,
Щасливим ніколи не був.

1943

* * *

У муках, у битвах я, серцем вразливий,
Цілий усесвіт збагнув.
Тому ходжу по землі юродивим,
Клену-проклинаю війну.
Безглуздя її проклинаю велике,
Лють геростратів нового часу.
Утікши з полону, на зелені вічній
Я, босий апостол, телят пасу.
Годі! Втомивсь од кривавої праці!
Знову блакитним замилуюсь днем!
Декламую в степу Горація.
Читаю телятам: *carpe diem**.

1943

* Горацій: лови мить (лат.).

* * *

Рокочуть дніпровські пороги,
Шовкові співають трави:
Не завжди ми падали в ноги
Покірно, мов пси лягаві.

Не завжди нас зневажали
І правили нами кретини.
А тепер ішаками стали
Горді сини України!

1943

ІТИМУ Я ЦЬКОВАНИЙ...

Друзі були — розбрелися по світу,
Сили були — по фронтах розгубив.
Кров'ю й моєю ці ниви полито,
Та, мабуть, мені не діждатися жнив.

Ітиму я цькований, йтиму осміяний,
Не в силі нічого забути, зректись.
Даремно чужими вітрами обвіяний,
Все вірний тому, у що вірив колись.

1943

МАРІННЯ

Це було десь —
Байдужі пожежі, ніч, канонада.
Доблесть, як епос. І зрада.
І ліс, просякнутий кулями ввесь.
Це було десь.
Шмигнули в деревах чужі силуети,
Блиснуло, свиснуло вістря багнета.
А клич, мов ракета, звивавсь до небес.
Це було десь.
Ревла, стугоніла смертельна темрява.
Де впала зоря — народилася слава
В здриганні осяяних рідних берез.
Це було десь.

7 січня 1943 р.

Олесь Гончар

МІЙ ДУХ БУНТАРСЬКИЙ...

Скажи, яку, Іудо, плату
За голову мою береш,
За скільки мічених, проклятих
Срібляників ти продаєш

Моє життя твоїм хазяям
У боягузливім листі?
Щоби у тернові засяяв
Я розіп'ятий на хресті!

Я знав війну, не знав я миру,
За праведні мої слова
Хай, може, ляже під сокиру
Моя чубата голова.

Її, оцінену в металі,
Сьогодні, може, до стовпа
В кривавому вогкім підвалі
Штандартен-фюрер відруба.

Але обдуреними будуть
Тобою тішені купці.
Хіба ти поведеш до суду
Нескорені думки мої?

Я вольним був, таким і буду,
Однаковим у всі часи.
Мій дух бунтарський, ти, Іудо,
Із тілом їм не продаси!

1943

* * *

Поля навкруг мене. Жита попід руки.
Забуду про війни, забуду про муки,
Про дим у воронках, нудоту від крові,
Смерть лейтенанта мого на півслові,
Коли ми ходили на штурм бліндажів,
Коли шматували нас міни чужі.
Знов слухаю степу я срібні пісні,
Знов чую, як пахнуть святі полині.
Марево бачу: отари овець
На обрії йдуть, водяні, навпростець.
Живий я!

1943

РАНЕЦЬ ВІЗЬМУ НА ПЛЕЧІ

Ранець візьму на плечі,
В кишеню — паперу лист.
Піду, невідомий предтеча,
У вітряний чорний свист.

Туди, де кедри стали
На скелях в гігантський зріст,
Піду од нужди, од печалі,
Од чорних попалених міст.

Піду я в краї невідомі,
Піду за блакитні моря,
Де в чорному димному громі
Білі міста не горять.

Невольниче сонце хмуро
Світить в краю моїм.
Посеред тигрів бурих,
Може, знайду свій дім.

Повний зневаги до всього,
У нетрях збудую вігвам.
В єдиного вірячи бога,
Якого створю я сам.

1943

* * *

Мужні прострелено крила
Думі моїй молодій.
Скільки змарновано сили,
Скільки розбито надій!

Себе не жалів я для бою,
Вина не моя, що не вмер.
Гірше! З самим собою
Один я зостався тепер.

Вітчизна запродана знову,
Хазяїн знайшовся новий.
Мені ж твоя доля готова,
Сірий курай степовий.

1943

Віхола

Нагадаю мені втхала,
Що окоп мого залігала,
Як ти в гонимбаль кришкана,
Вся віг сонця золота
Вся в увітну кружкат зримої
(Смалошюка) і шуга,
Зза двогоат невмілої
Іще більше дорога.

Ти була моя карегема,
Правда, то було давно.
Може бреш і інші ввечарт
З іжакенедан у кт'ю.
Може сителеш, уелтхалогасв,
Калцусь нимошу пасріль.
Най мац ірї завивалогн
Свѣти залігата замейтв.

Не ~~ти~~ кро щось даб ^{хурданич} метелиць
В верог цей ~~не~~ ^{ху} нагада?

А годь снѣ ^{схкий} сителамн сфелебв
І окоп мого залігала.

1943

* * *

Був я в середні віки капітаном.
Пропадав по тавернах веселих.
І ще не дослідженим океаном
Сміливо я плив на хистких каравелах,
І відкрив я, упертий, мої острови,
Де ні воєн, ні сліз не було, ні крові.
Первісного неба краса полуднева,
І вітер, і сонце, й зелені дерева!..
Коханка моя на імення Людмила
Там щастя зі мною бурхливо ділила.
В столітті двадцятім, відроджений знов,
Шукать острови ті я, впертий, пішов.
Але їх немає, немає й сліда!
На їхніх широтах — кривава вода!

1943

НИНІ ТИ НЕ ВПІЗНАЛА Б МЕНЕ

Чорний стовп до небес вироста,
Тільки кров на снігах, тільки дим:
На війні я вже сивим став,
А із дому пішов молодим.

Не пиши, не чекай, забудь.
В тилу іншого друга знайди.
Хай для вас повесні зацвітуть
Недоламані танком сади.

Нині ти не впізнала б мене.
Я не той, що студентом був.
Серце стало в мені кам'яне,
Слова ніжності я забув.

1944, Кіровоград

НАД БУГОМ

Сядем тут, відпочинемо, друже,
Розіславши на камінь шинель.
Ой широко розлився ти, Буже,
Ой далеко плисти до тих скель!

Кожен раз, як кисет добуваю,
Що її вишивала рука,
Пригадаю, усе пригадаю,
Поруч мене вона виника.

Біла шия в разках намиста.
Наче шовк, шелестять слова.
Де ти, зірко моя промениста,
Українко моя степова?

Зберігай, бережи свої чари,
Хай міцніють щодень, як вино.
...Багряніє на заході хмара,
Як високе моє знамено.

1944

НЕБО

Так тяжко, так гірко іноді буває,
Що рад би, здається, померти в
цю мить.

А глянеш у небо високе; безкрає —
І знову захочеться в світі пожити.

І знову ожие у серці розбитім
Огонь, що, здавалось, давно вже
погас.

Якісь там є тайни у вічній блакиті,
Якісь там є сили, втішаючі нас!

1944, *Ближешти*
(*Румунія*)

* * *

Без краю топкі болота,
Без краю пагубні озерця.
Перед очима встала та,
Що рицар звав би: дама серця.

Не у сталевім сяйві лат,
Як рицарі століть далеких,
Іде із лайкою солдат,
Розхристаний, на небезпеки.

І тільки вірність в серці чистім,
Як давні рицарі, несем
В непроходимості багністі
По трасах, мощених вогнем.

1944, Терексентміклош

**ЯК ПРИЙДУ Я З ВІЙНИ
ДОДОМУ**

Як прийду я з війни додому,
А ти віддана будеш другому,
Не схилюся я перед тобою,
Обіймуся з своєю журбою,
Та вийду я в поле широке,
Розкажу йому горе глибоке,
Піснями гіркими заллюся,
Додому прийду —
 засміюся!
Щоб не знав аніхто мої болі,
Я та вітер у чистому полі!

*1944, Ближешти
(Румунія)*

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

Моя ти зоре, румунські гори
Стоять кругом, кругом.
А думи вільні, а думи хвильні
Витають десь поза Дніпром.

Сіріють доти чужі навпроти,
Нічого більш нема.
А там десь дома весна знайома
Зелені руки підійма.

Зі сходу вітер духмяних квітів
Довіяв аромат.
Чиє кохання, чиї зітхання
Донеслись вітром до Карпат?

Моя ти зоре, високі гори
Нас не розлучать, ні!
Як вірна поміч, зі мною поруч
Ідеш ти завжди на війні.

1944, Херменешти
(Румунія)

Вечірня пісня

Моя ти зоре, руминевкі гори
Стоять кругом, кругом.

А думи вільні, а думи хвильні
Видатюць деєь ноза вітром.

Зармиють дощі чужі навирощи,
Нічого більш нема

А там деєь доша весна знаєш...
Зелені руки підібма.

Зі сходу вшпер духмяних квітів
Вомосиць аромат.

Ще какамня, ще зігханя
Ванеєлось вітром до Карпат?

Моя ти зоре, найвищі гори
Нас не розлучають, ні.

Як втрака паміть, зі мною погуз
Ідеш ти завжди на вібкі

с Херменешти,
1944

Автограф вірша «Вечірня пісня», 1944 р.

САШЕНЬКА

Часто вечорами
В тиші фронтовій,
Як далеку пісню,
Чую голос твій.

Це було далеко,
Це було давно.
Ще як в Бессарабії
Ми пили вино.

Наливала Сашенька
Із барильця нам.
Саша моя, Сашенька —
Душі пополам!

Різні наші мови,
Почуття одні.
Серце невгомоне
В мене й на війні.

Й досі вечорами,
Коли стихне бій,
Як далеку пісню,
Чую голос твій.

1944, Херменешти

ПІХОТИНЕЦЬ

Опалений полум'ям бою,
В диму прокоптілий гіркім,
Гордись, піхотинцю, собою,
Званням рядовим своїм.
Гордися, що в бурю й негоду
Ти варварську гониш орду,
Що спиш у тяжких походах
Кілька хвилин на ходу.
Що гори землі скопала
Твоя лопатка мала.
Що втома тебе валяла,
А повалить не могла.
Що в чорній окопній постелі
Тебе ніч застає глуха.
Що, змокши, твоя шинеля
Так на тобі й висиха.
Що біль поразок і горе
Найперше на себе приймав.
Гордись, що в найтяжчу пору
Надію у серці мав.
Що й чорту було б не під силу, —
Усе ти витримає зміг.
Ти пекла пройшов горнило
І все-таки — переміг!

1944, Херменешти

ДУМИ ПРО БАТЬКІВЩИНУ

Здрастуй, мій сонячний краю,
Ти снишся мені і тут,
Серцем щодня я літаю
До тебе, за бистрий Прут.

Як пишуть листи солдати,
Тужливо стає мені.
Кому ж мені написати,
Якій догукнути рідні?

Той — мамі, а той — дружині,
Той — сестрам, а той — братам.
А я напишу — Україні!
Сонцю її і степам,

Сивим, як згадки, могилам,
Що тонуть в імлі голубій,
Шляхам, окутаним пилом,
Якими пішли ми в бій.

Бачу далекі вершини
В тумани повитих Карпат.
Може, моя то Україна
Біліє черідкою хат?

Слово, в бою огрубіле,
У тому краю забрини,
Де вишні в убранні білім
Мене виглядають з війни.

1944

СЦЕНА В СТЕПУ

А найприкріше для мене,
Що свідків тоді, як на зло,
Цієї страшної сцени
У мене в степу не було.

Коли я наїхав на міну
І кінь мій став на диби.
По самі йому коліна
Зчесало обидві ноги.

І дивиться він похмуро,
І каже: ти думаєш, я німий.
Ти відстібаєш кобуру,
Що ж... коли хочеш... Добий!

Тоді був і я потрібний,
Коли я тебе рятував,
Тоді ти в підкови срібні
Дбайливо мене взував.

Ти у віршах тоді славословив,
Ніяк нахвалитись не міг.
А зараз ти хмуриш брови,
Коли я лежу без ніг.

Може, й для мене нежятий
Десь шелестить овес.
Може б, і я хотів мати
Аби хоч який протез.
Не думай, що я не знав,
Куди я ногою ступав.
Я теж ветеран —
Увесь із зашитих ран.
Їв би одну солому,
Пив би не воду — лід.
Якби вернувся додому
Живий... хоча й інвалід.

Грудень, 1944

* * *

Двоє лежали в житі,
Кров'ю стікали двоє.
А дні уже пережиті,
А дні іще не прожиті
Зійшлися над ними в житі.

Олесь Гончар. Весна, 1945 р.

НІЧ У КАРПАТАХ

Красива ніч, велика ніч,
Як марево сторіч.
Достиглий місяць з висоти
Освітлює хребти.
По каменю мій кінь ступа,
Вузька моя тропа!
Внизу озера білі хмар
І сторожкий маляр.
З собою я везу в сідлі
Пісні моїй землі:
«Якщо убитий в цих горах,
Мій коню, буду я,
Лети на схід, лети, мов птах,
Домівка там моя.
Помчиш ти в куряві доріг,
В закровленім сідлі
Усе, що зберегти я зміг
Для рідної землі:
Мою любов, і серця кров,
І трепетні пісні,
Що, їх складаючи, ішов
В чужій я стороні...»

Висока ніч, велика ніч,
Як марево сторіч.
І, скільки мій засягне зір,—
Стоять вершини гір.

6 вересня 1944 р.,
Трансільванія

* * *

Скільки днів уже, скільки ночей
Доводиться нам не спати.
Під нами, як Ноїв ковчег,
Дриготять і гудуть Карпати.

ТРАНСІЛЬВАНСЬКИЙ МАРШ

Запасні в'язу підкови
До луки сідла.
В чужі гори нам дорога,
Ніби меч, лягла.

Рвуться коні. Камінь дзвонить.
Віддає луна.
В межигір'ях, у бескеттях
Гоготить війна.

Буреломи та потоки,
Та дзвінки мости.
Крешуть іскри на всі боки
Чорні копити.

Не впадуть на камінь роси,
Бо ми вище хмар.
В мене кінь не буде босий —
Підкує маляр.

А не знайдеться мадяра —
Підкуєм самі.
Гори день і ніч говорять,
А були німі.

1944, Трансільванія

В ГОРИ

Угору та вгору, один за одним.
Тисне нам сонце важке на плечі.
І сонце здіймаєм! Катовані ним,
Його ми возносим, його ми предтечі.

У плечі солоні уївся станкач.
Коней останніх покинули вчора.
Не в силі впіймати уже передач
Віддалених рація наша.

А гори

Зімкнулись, як вежі тяжкі, навкруги.
Мало в нас неба! Мало блакиті!
Впрігшись у зброю, немов у плуги,
Тягнем до неба, потом облиті.

А хочеться степу. Скоріше б із гір
На вольну зелену рівнину!
...Потріскані губи, запалений зір,
І в ньому —
готовність іти до загину.

1944, Трансільванія

СПЕКА В ГОРАХ

Батьківщино, для нас підійми
Чорну хмару далеку.
На безводді потріскались ми,
Ніби камінь у спеку.

Батьківщино, здалека пошли,
Нам терпіння й відваги.
Потемніли твої соколи
У горах від знемоги!

І вставала одна з-за Дніпра,
А друга — із Дунаю.
Котру мати, а котру сестра
Посилала — не знаю...

1944

ГІРСЬКИЙ ЕТЮД

Мов дівчата худенькі, ялини
Розбрелись по безпліддю гір.
Дерев'яна гірська хатина,
Чорних буйволів повен двір.

І хазяйська дочка-мадярка
Виносить мені молока.
Усміхнулась до мене жарко,
Та усмішка її не така,

Як у тої, що десь у школі
Перед дітьми сумна стоїть,—
Від мене, від скель цих голих
На відстані цілих століть.

1944, Трансільванія

ЗЕМЛЯЧКА

В країні скелястій,
 країні убогій,
У горах високих,
 найближче до Бога,
Де жити не хочуть і сірі тумани,
Де тільки гуляють
 вітри та бурани,
Та, гір цих самотніх
 самотня цариця,
У небі ясному кружляє орлиця,—
Сьогодні, як видиво
 рідних степів,
Тебе я на скелі зустрів.
Косинка біленька,
 з пакетами сумка,
Подряпані руки в засохлій крові.
Втомившись, присіла,
 сухар собі хрумка,
Як білка горіхи свої лісові.

Дивлюся на тебе, а бачу Україну,
Сміюся до тебе, а плачу в душі.
Усі мої втрати, і болі, і тайни
Ти в сумці принесла
 в ці гори чужі.

1944, Трансільванія

МЕНЕ ВІЙНА ВЕДЕ ВСЕ ДАЛІ

Мене війна веде все далі
Просторами чужих земель.
Де й наші птиці не літали,
Іду, мов давній менестрель.

Я вірю в пісню, як в молитву,
І смерть, здається, на війні
Щадить мене в найтяжчих битвах
За... недоспівані пісні.

Коли при спалахах заграви
Вночі, ввірвавшись у дзот,
Я дістаю із-за халяви
З піснями вольними блокнот

І на трофейному папері
Лягає туга і печаль,—
Я наче відкриваю двері
У рідний дім, у рідну даль...

І, як сновиддя золоте,
Мені тоді снується
Про давнє і дзвінке! Про те,
Що плаче і сміється...

Наказ: «Вперед!» — Я знов ховаю
Окопну лірику свою.
Й на повен зріст — до того краю,
Де знову бути нам в бою.

1944, Тиса—Пюшпекі

ПЛАЦДАРМ

Ми вночі підійшли до ріки,
Форсували із ходу її.
У підхмар'ї заграв маяки
Нам горять в несходимі краї.

Ким ти змiряна, збройна пiтьма?
Де твої причаїлись пости?
Повороту з плацдарму нема,
Не настелені нам ще мости.

І не треба! З цієї землі
До своїх не зійдем переправ.
Капітане! Пали кораблі,
Тільки мужність у серці зостав.

1944, Тиса — Пюшпекі

Олесь Гончар

ПАРТИЗАН

Привезли,
Щоб вішати, його.
І зійшов він сам на поміст.
І видно було його
Людям далеких міст.

Навшпиньки
Словаччина підвелась,
І кожен бачити міг:
Квітка,
Ніби зоря, пронеслась
І впала йому до ніг.

Заметушилася варта кругом,
Ридаючих біла жінок.
А над його високим чолом
Злипся чуб,
Як вінок.
Потім вирок чужинець читав
Про його прекрасне життя.
Затинався німець,
Бо знав:
На помості стоїть суддя.

Читати скінчив.
І в тишу дзвінку
Шугнуло,
Ніби орел з висоти,
Мовлене тим, що в вінку:
— Брати!
І зляканий кат застиг
Біля своєї петлі,
І чути було в цей змиг,
Як стукає серце землі.

1944

* * *

Білу ніч, як кришталь, дзвінку
Крик ракети прорвав.
Небо все у кривавім вінку,
В терновім вінку заграв.

— Хлопці,
Кому з нас сьогодні вмирати? —
Питається хтось із нас.
Мовчки бредуть білі халати.
Крик ракети погас.

Звиклі до крові, на все ми готові.
До смерті втоптали шляхи.
Ми знаєм — нам буде у праведнім слові
Прощено всякі гріхи!

ПОБРАТИМИ

Ласкавих, ласканих подруг,
Здається, я забути зможу.
Солдатський стан, суворий круг
Тих, з ким в краї ішов ворожі,

Хто рану тамував мою
Для себе триманим пакетом,
Для кого був я у бою
Лиш побратимом, не поетом,

Із ким у ріках крижаних,
Охрещений, як у Йордані,
Я плив до берегів чужих
У вогнянім чаднім тумані,

Хто поруч на бігу зов'яв,
Із рук не випустивши зброю, —
Забути їх не зможу я,
Вони завжди переді мною.

1945, Мор

МАЙ МУЖНІСТЬ ТИ

Май мужність ти зізнатися у всьому:
Що вже нема колишнього вогню,
Що рада б ти віддатися другому,
Що я тобі його не заміню.

Май чесність ти присяги всі зламати,
При місяці прошептани колись.
Не зможеш ти по пам'яті кохати.
Не хочу жертв. Не треба. Не проси.

1945, Мор

Угорщина, м. Мор, 1945 р.

ЯМБ

Данину юності віддам
І більш писать не буду.
Тебе, розхристаний мій ямб,
Як дівчину, забуду.

У тих полях, де я співав,
Женці хліба посіють.
Дівчата ті, яких кохав,
Дітьми розбагатіють.

Гріхи, замолені давно,
Під старість не згадають.
Як біле молоде вино,
Я також переграю.

Лише сновиддя золоте
Іноді наснується
Про давнє і дзвінке!
 Про те,
Що плаче і сміється.

Коли у відблисках вночі,
Крізь сполохи, крізь громи,
З трофейним ямбом на плечі
Ішов я в невідоме.

1945, Мор

ЖНЕЦЬ

Весняними ясними вітрами
Наші перші овіяно драми,
Наші перші щасливі незгоди,
Наші чисті закохані гніви.
Які в них були насолоди,
Які у них чулися співи!

Пронеслося, як сонячні зливи,
На ниві чужій упало.
І прийшов хтось інший, щасливий,
У серпі його сонце сіяло.

1945, Мор
(Угорщина)

НА ЗОЛОТИХ ПАРУСАХ

Красуня задумана осінь
Золоті паруси нап'яла.
І сонце променем косим
Мене протягло, мов стріла.

Із прекрасним на серці болем,
Із осколком у серці ясним
Я на кряж по камінню голім
Лісом іду багряним.

Заберусь на саму вершину,
Подивлюся — відомо куди!
Немов невгамовному сину,
Я серцю скажу: лети!

Крізь осінь оцю золотаву,
Через кряжів гірських моноліт
Лети у мою державу,
В молодий мій стомовний світ.

І питається осінь: хто це
По горах стрімких та лісах
Пролітає, прострілений сонцем,
На моїх золотих парусах?

30 вересня 1945 р., Балатон

КАРНАВАЛ

Гики, та гуки,
Та звуки цимбал.
Сьогодні в мадяр карнавал.
Вулиця валом валить,
Вирує,
 реве,
 карнавалить.
Гуляй.
Виноградар зібрав урожай.
В центрі бочку везуть із вином
Розцяцьковану, у квітках.
Дівчата на ній верхом
У білих сидять сорочках.
Розмальовані в них обличчя,
Кухлі в руках з вином.
Язичницький буйний звичай
У вулицю б'є напролом.
Ілонка на бочці, п'яна,
Вакханка моя молода,
Гукає мені, окаянна:
«Шандор, іді сюда!
Матір я уласкаю,
Батька одуриш ти.

Глянь — я уся палаю,
О, Єзуш-Марія! Прости.
Будемо, Шандор, пити,
В бункері повно вина.
У світі нам двічі не жити —
Сервус!

До дна!

Що тільки можна віддати,
Все я тобі віддам.
Голу мене цілувати
Будеш, як Єву Адам»!
Цимбали, та гики, та гуки —
П'яна в очах каламуть.
Чорні натруджені руки
Білих вакханок несуть.

*30 вересня 1945 р.,
Мор*

ДІВОЧА ПІСНЯ

В полі ми окопи вже позагортали,
Що ви їх узимку тут колись довбали.

Чоловіче діло я робити вмію,
На твоїх окопах пшеницю посію.

Як поштар проходить, не зайде
в обійстя,
Вже давно не чути від милого вісті.

Десь війна далеко, десь поза Карпати,
І міста чужії трудно вимовляти.

Я для тебе ласки вірно зберігаю
Та подушку білу слізьми вимиваю.

Повертайся, любий, повертайсь до
хати,
Підемо укупі ми пшеницю жати.

Хай не перестоє, хай не переспіє,
Хай достиглий колос вітром не розвіє.

1945, Барт

Угорщина, 1945 р.

БРАТИ

Свою землю, далеку, святу,
Не забудем до згуби.
Як матроси в чужому порту,
Ми тримаємось купи.

Став і я чомусь ніжний такий
В цім краю невеселім.
І для мене тут всі земляки,
Хто у сірій шинелі.

І для мене усі тут брати,
Із дитинства знайомі.
Чи не батько єдиний ростив
Нас в єдиному домі?

Чи не мати єдина малих,
Як орлиця орлята,
Боронила від бід і від лих,
Доки зможем літати!

Тим-то й землю, далеку, святу,
Не забудем до згуби.
Як матроси в чужому порту,
Ми тримаємось купи.

1945, Камендін

ТАНКІСТ

Сніги! Не сніги, а ріллі,
Наорані смертю за мить.
І хлопець — одне вугілля —
Біля танка свого лежить.

Руку підняв до неба.
Крик занімів на вустах.
Бо жити б йому ще треба
В незайманих десь містах,

Ще б чути довкола себе
Той гомін прекрасних міст.
Бунтуючи, зняв до неба
Чорний кулак танкіст.

І руки його обгорілі
Не хочуть такого кінця!
І зуби аж сяють білі
На спаленій масці лиця!

Бо то ж недомріяна мрія,
То ж вірність його комусь —
Напис на танку біліє:

«Жди —
я вернусь!».

1945, Секешфехервар

МОРАВІЯ

Колись тут ходили брати із Солуні,
І слово рум'яне, як те немовля,
У крижмо зелене, в розгорнуте вруно
Приймала уперше оця земля.

Воно виростало для битов і слави,
В наметах училось, не знаючи парт.
Сягнуло на північ звідсіль, від Морави,
Дала йому північ і силу, і гарт.

І бачать сьогодні Кирило й Мефодій,
Як в давню колиску свою гомінку
Вернулось це слово, змужніле в поході,
Вернулось, як воїн в лавровім вінку.

1945, Грінава

В БУНКЕРІ

Оженився я в суботу —
А в неділю на війну.
А тепер я, брат, в піхоті
І до тещі — ні ну-ну.

Правда, є вже переправи,
Але ж трохи не з руки
До Полтави з-за Морави
З-за цієї, брат, ріки.

За столом саме в неділю
Я покинув молоду,
Так не встигши і весілля
Відгуляти до ладу.

Будьмо, друже! Будьмо, пиймо!
Що лишилося тепер?
Чоловіка взяла в прийми,
Мабуть, міліціонер.

Не знайду я, брат, такої,
Коли я останусь жив.
Так доп'ю хоч чарки тої,
Що в неділю не допив.

1945, Австрійські бункери

Прага, 1945 р.

СИНІ ТІНІ БРЕДУТЬ ІЗ ДУНАЮ

Недалеко від Братислави
Я одержав твого листа.
Спалахнули усі переправи
І немає уже моста.

У минуле, у наше, в раннє,
Де були тільки ти і я.
Чую — інше якесь кохання
Вже шепоче твоє ім'я.

Вийшла заміж. Втомилась чекати.
Скільки можна! Літа і літа!..
Ти солдат, тобі, може, вмирати,
А я, знаєш, іще молода.

Сині тіні бредуть із Дунаю,
Я виходжу назустріч їм.
Надвечір'я чуже обіймаю,
Надвечір'я зову своїм.

1945, Прага

ЗЛАТА УЛІЧКА*

Камінь розігрітий аж пашить.
Втомлений, замислений іду.
Повнить сонце Улічку Злату,
Сонцю тут подобається жить.
Втомлений, замислений іду.

Прага, Прага, мій слов'янський град!
Через смерть, і горе, і біду
Я пробивсь до тебе з-за Карпат,
Мужність вніс на Улічку Злату.
Втомлений, замислений іду.

Біла чешка вийшла на балкон,
А мені перед очима — Грон,
Кров'ю писані в снігах сліди
Тих, що йшли... А не дійшли сюди.
Не забудь їх, вуличко злата!

Мирний чех бруківку заміта.
В небі ясно, ані туч, ні хмар.

* Золота вуличка.

Біла, як та вишенька в саду,
Чешка усміхається: наздар*!
Втомлений, замислений іду.

Не забудь їх, вуличко злата.
Не забудь їх, чешко молода!

1945, Прага

* Вітання

* * *

Все, що було, ми забудемо,
Все, що нема, ми зап'єм,
А може, їдучи Рудними,
Серце своє розіб'єм.

Горами Чорними Рудними
Завтра ми підемо знов.
І буде нам любомудрами
Прощено всякий гріх.
Столиця, далека салютами,
Згадає синів своїх.

1945

НА ДУНАЇ

В той вечір були ми щасливі,
Бо вранці кінчилась війна.
Там вілли мали красиві
Людські імена.

Не питав, не бажаючи знати,
Була ти до мене чия.
Бо зроджені вперше сонати
Гойдала внизу течія.

Чи ти з Відня, може, повія,
Чи твій батько угорський граф.
Ти сміялась, як вічна мрія,
Врятована від катастроф.

Як арфа, ріка бриніла.
Ні зойків, ні диму, ні куль.
У щасті земля занімала,
Вийшов місяць-патруль.

Ти дивилась на білі руїни,
На уламки своєї краси.
Впала ти, сміючись, на коліна
І молилась мені:

Воскреси!

1945

МО: Словачина, 1945 р. 9Д

**СЛОВО ПРО
МАТЕ ЗАЛКУ***

За Тисою я питаю:
Чи чули про нього ви?
Чи мужній до вас долітав
Голос його з Москви?

Чи знаєте, як за вас
Славний ваш син-генерал
В гарячій Іспанії згас
Серед потрісканих скал?

Скажи, покажи, мадяр,
Де він блукав юнаком:
Чи в горах оцих до хмар
Здіймався із рюкзаком,

Чи, може, отут ходив,
Де я проїжджаю конем,
Може, степи ці любив,
Що я освітив огнем.

* Угорський письменник, що під ім'ям генерала Лукача воював і загинув в Іспанії в 1937 році.

Може, пішов на війну
Від тихих оцих озер
В подвижницьку путь земну,
Що випала нам тепер.

Скажи, покажи, маляр,
Мені Лукача слід —
Того, хто за тебе вмирав,
Вмираючи за Мадрид.

Здається, він з нами йде
У гуркоті, у диму,
Ракети сяйво бліде
Стелять до ніг йому.

Ніч, а війна гримить,
Довкола гуде в горах.
Місяць крізь хмари летить,
Розіп'ятий на вітрах.

1945, Залаба

МИСЛИВЕЦЬ

Мисливець, веселий і п'яний,
Стоїть у дворі короля.
І бронзові рани рвані,
Видно, йому не болять.

З собаками на п'єдесталі,
Із луком, що вже не стріля,
Полює в епоху сталі
Він в замку пустім короля.

*Жовтень 1945 р.,
Будапешт*

АРПАД

У замку обвалені стелі
Та брухту тисячі тонн.
Хто килими тут розстелить
Між мармурових колон?

У мертвому замку сьогодні
Ніхто не засвітить вогні.
Лиже Дунай голодний
Ноги йому кам'яні.

На вході, роззявивши пащу,
Чатує карбований лев.
Чекає давно пропалих
Дунайських своїх королев.

В саду королівським пустому
Ясний шелестить листопад.
У даль повернув невідому
Коня степового Арпад.

Куди поведеш свої орди,
В який небувалий похід?
Я знаю, що витязь гордий
З Дунаю не піде на схід!

1945, Будапешт

В КОРОЛІВСЬКОМУ ПАЛАЦІ

Бронзовий вершник
й досі на плаці
Конає з розірваними грудьми.
Я знову у Буді. Я знов у палаці.
Як давні знайомі, зустрілися ми.

Лишилася фреска тут блідо-рожева
На закурений димом стіні.
Чого ти всміхнулась,
чужа королево,
Що хочеш сказати мені?

Чи, може, і справді
впізнала мене ти,
Згадавши, як в зали оці
Влетів я, людина з другої планети,
З гранатою у руці!

Коли ми явились,
нові й незборні,
В розбомблене пекло твоїх палат.
І хлопець в куфайці,
вмостившись на троні,
Чистив свій теплий іще автомат.

1945, Будапешт

* * *

Я без тебе не можу бути,
І з тобою не можу теж!
Ой зеленої скільки отрути
Нині в серце моє ти ллеш!

Ой зеленої та запашної
Я п'ю нахильці із ковша,
І жаданої, і страшної,
Що вбиває і воскреша!

ВЕЧІР НА БАЛАТОНІ

Чую, білі пісні лебедині
Над озерами пізніми гаснуть.
Як лілея для пісків пустині,
Ти для мене занадто прекрасна.

І лякаєш, і вабиш мене ти,
Як незвідана ще небезпека.
Я тобою, як сяйвом комети,
Зачарований буду здалека.

Володіти тобою не зможу,
Володіти я буду земними,
А тебе, ні на кого не схожу,
А тебе, як зорю негасиму,

Пронесу у пориві єдинім,
Недосяжну, далеку, прекрасну.

Чую: білі пісні лебедині
Над озерами пізніми гаснуть.

1945, Балатон-Фельдвар

ВОЄННІ ЗЛОЧИНЦІ

Коли з'являються вони
У хроніці в кіно,
Простягши руки в кайдани,
Що ждали їх давно,

І запобігливо роти
Їх кривляться в оскал, —
Тоді, дотлівши, всі ґноти
Рвуть динамітний зал..

І зал реве од всіх болінь
Невиболілих ран.
Зненависть різних поколінь
Б'є в зляканий екран.

Мов запускають гармаші
Туди важкий метал.
Й боїться глянути фашист
З екрану в грізний зал.

В цей вечір вийди на майдан,
На Ержебет-корут.
Весь Пешт, як грізний океан,
Їх вимага на суд.

Тому, що твій продажний слід
Аж у Берлін проліг,
Тому, що хоче інвалід
Безногий власних ніг.

Тому, що скручені мости
В Дунай упали з круч.
Втікаючи, недавно ти
Зірвав їх власноруч.

Вирує місто — трибунал,
З руїн, як прокурор,
Підвівшись, оглядає зал
Розгніваний собор.

І сад, де голод посадив,
Замість квіток — боби,
І діти, що ти їм пошив
З ерзацу вже торби, —

Сьогодні все кричить: суди,
Спали проклятий слід,
Що, мов гадюка чорна, ліг
З Дунаю на Берлін!

Спали, ніколи щоб не міг
Вже повернутись він,
Щоби не сохли матері,
Щоб не вмирав тут сміх.

1945, Будапешт

* * *

Робітнича околице,
Чи мене розумієш ти?
Як серце надвоє колеться
Й на попелі хоче рости!

Робітнича околице,
Зрозумій мене, зрозумій,
На твої попелища котиться
Інвалід, а не змій.

Прости мене, що безногий,
Прости мене, що без рук.
Я вірний був до знемоги,
Не зрадив твоїх заporук.

1945

ДЕМОБІЛІЗОВАНОМУ

Ти їдеш додому туди, до Дніпра.
Позаду Європа, шалена пора.

Ти згадку про неї довіку носи,
Повище підкручуй гвардійські вуси!

Були в Будапешті, були ми у Відні,
Бували багаті, бували і бідні.

Були ми і пильні, були й безтурботні,
Десятком ходили супроти сотні!

То бажані друзі, то судді суворі,
Ми й небо трусили! І падали зорі!

Всього нам дісталось! І радості, й зла,
По келиху повнім нам доля дала.

1945, Надь-Велег

ДЕМОБІЛІЗОВАНИЙ

Він свого не забув ще полка,
Полкових ще підметок не стер.
Козирнути ще хоче рука,
Коли мимо іде офіцер.

Він не скинув куфайку ще ту,
Яка виділа триста чортів.
Вчора бачив його на мосту —
У канати себе переплів.

Вже на фермах повис і клепа,
Підв'язавшись на них горілиць.
Завірюха мете, як і в тих степах,
Де він бивсь до чужих столиць.

Де брели по коліна бійці
У снігах від села до села.
Розплавляється сніг на руці —
Тож немало ще в ній тепла.

Ще гаряча заб'ється кров
У високім гулкім мосту.
Це господар, не гість, прийшов,
Доведе він усе до ладу.

День відо дня він ферми зшива,
Як зшивали його лікарі.
Над ним ферма, неначе жива,
Застогнавши, дрижить угорі.

Стукіт-клекіт встає над Дніпром.
Це вернулись птахи повесні
І клекочуть над рідним гніздом,
Незабутим в чужій стороні.

Не біда, що такий вітрюга,
Сніг летить, як пахучий ромен,
Як ракета весела, морга,
Спалахнувши в імлі, автоген.

Бо цей майстер багато чому
Научивсь, а що знав — не забув.
І росте в сніговійнім диму
Міст мережаний, кращій, ніж був.

1945

9 ТРАВНЯ

Поема (тільки почата)

Лунко асфальт лопоче,
Мов дощ об зелений лист.
Зненацька, як ласка дівоча,
Крізь вітру блакитний свист.

Ранок в дорозі догонить,
Сміється і плаче: стань,
Скидай фронтові погони,
Свідки твоїх скитань!

Спинися, живий і щасливий,
Спинися на повнім скаку.
Не раз біля теплої гриви
Ти ж мріяв про мить таку!

Коня, що парує в милі,
Звільни від тугих попруг.
Пусти у зелені хвилі,
Пусти на зелений луг!

З копит у холодних травах
Пилюку хай змиє роса.
Дивися, гаснуть заграви,
Дивися, блакить воскреса!

Дивися, як світ оживає
На наших очах отут,
Як кожне стебло посилає
Зелений тобі салют.

В мерзлій землі задубілій
Був ти зігріваний ким?
Цим ранком травнево-білим,
Який уявлявсь таким.

Саме таким, як нині,
Єдиним у тисячі літ,
Коли ув одній хвилині
Втілився цілий світ.

Коли, перерита металом,
Земля у безлічі ран
Ожила, підвелась, заграла,
Ніби живий орган.

1945

ІНОЗЕМЦІ

I

Уночі тебе я вкраду до схід сонця,
Доручу тебе я хлопцям із обозу.
Будеш ти співати Чорноморця,
Який вивів на морозець тебе, босу.

Ми поїдем через гори, через доли,
Ти забудеш свою віллу на Дунаї.
Задніпровське там зелене поле
Про батьків твоїх тебе не запитає.

Чому ж плачеш, чом ламаєш руки,
Будеш там співать, не голосити.
Там не підеш з туги і розпуки
Щастя попідвіконню просити.

Не впаде там білий сніг завчасно
На оці блискучі чорні коси.
Не тужи, не плач, моя прекрасна,
Усміхнись, моя простоволоса!

II

Питаєш, чи я багатий,
Чи плодюча моя земля.
Мила! Ти будеш мати
Більше, аніж в короля.

У мене все небо світить
І всюди пишнота й блиск.
Горять у чохлі самоцвіти,
Набитий золотом диск.

В тяжкій, у смертельній праці
Півпланети я пішки пройшов.
Немає ні рас, ні націй,
Немає ні держав, ні мов.

Є усміх, є очі, є зваба,
Краса є людського тепла.
І над Дунаєм трави
Такі ж, як у нас на Дніпрі.

III

На Дунаї кує зозуля,
Накувала нам триста літ.
Минула і міна, і куля,
Тому що кувала зозуля,
Кувала на білий світ.

Рано кувала, на зорях,
А ти відчинила вікно.
Ой скільки зеленого моря
Хлюпнуло тоді, на зорях
У наше біле вікно!

Хіба не росте пшениця
Моя на твоїй землі,
Чи, може, не так іскриться
Лікер на твоєму столі.

Хіба не такий солоний
Котиться піт, як град,
Коли ти полеш весною
Дбайливо свій виноград.

Хіба ти не так милуєш,
Хіба ти не плачеш вночі,
Як місячне сяйво цілую
На білім твоїм плечі.

Гвардійська мінометна! Весна 1945 р.

ТВОЄ ІМ'Я

Іноземка! Слово це дике
Не по нутру мені.
Дам тобі ймення — інше, велике,
Мною відшукане в чорній війні.

Будеш із ним ти прийнята всюди,
Як рівня і як сестра.
Над Тисою, і над Прутом,
На берегах Дніпра.

Хто нас і чим розгородить,
Ким заборонена ти?
Суд? Окрім суду природи,
Я всі зневажаю суди.

Кордони? Які нам кордони?
Їх я не бачу ніде!
Все це лише забобони
Для темних, безсилих людей.

Бачив не раз ті стовпи смугасті,
Чув: з них сміялись бійці.
Тесляр їх ставив! Як тин при хаті,
Як загороду вівці.

Зметено мною старе павутиння,
Я чистоти забажав.
Для сонячного проміння
Кордонів нема, немає держав.

І хоч би ти була марсіянка,
Я б тебе й там знайшов.
І ти, вікова полонянка,
Оцінила б мою любов.

Не плач, що саму покину
Тебе серед цих світлиць.
Лякає тебе павутина
Різних кордонів-границь.

Бачили ми їх немало,
Гадючих рябих стовпів.
На них матюки писали
І все, що боєць умів...

Зникають давні границі,
Немає для мене меж.
Ламаю вузькі бійниці
Старих, як повір'я, веж.

Руку дай же, кохана,
Білу руку твою.
Я, ніби квітку незнану,
Всю землю тобі даю.

Бо, йдучи від бою до бою,
Я відчував, як росту,
Здолав я ворожу зброю,
Здолав і свою сліпоту.

Мудрості криця навчила,
Всі забобони змела.
Пекла бурхливе горнило —
То школа для нас була.

Дай же руку, кохана.
Білу руку твою.
Я, ніби квітку незнану,
Всю землю тобі віддаю.

1945

ЗНАМЕНО ПОЛКУ

Я завтра їду в Україну,
Яку покинув так давно.
Цілую, ставши на коліна,
Своє полкове знамено.

Дивлюсь на нього я востаннє
У нез'ясованій журбі.
Всю кров мою, мої скитання
Воно зібрало у собі.

Мій стяг! Моя багряна птице,
Усе з тобою ожива.
Вже бачу: хмарою куриться
Шляхів нестямних курява.

Вже бачу: стоїмо по груди
В траншеях в крижаній воді.
Ані хвороби, ні простуди,
Ні сталь — не брали нас тоді.

Звитягу нашу, наші болі,
Загиблих друзів імена
Читаю на шовковім полі
Свого ясного знамена.

Прощай, мій стяг, і не тьмарися:
На багрянім твоїм крилі
У дзвоні, в зойках пронеслися
Моїх поривів кораблі.

Усе, що разом пережито,
В походах вистраждано, — все,
Я знаю, інший гордовито
Прапорonoсець понесе!

Листопад, 1945 р.

* * *

Умру на світанні.
В години робочі.
Залишу вам ранок
І сиву на травах росу.
Я й там вас любитиму!
З тої праночі
Якісь для вас тайни
Сюди принесу.

Ще квіттям зійду я
В полях України,
Ще вам провіщатиму
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...

14 березня 1974 р.,
Ялта

ПІСЛЯСЛОВО

Писати про Олесе Гончара важко і легко водночас. Важко, бо над тобою, хоч яким би ти був відвертим і щирим, панує відчуття дистанції — особистісної і літературної; його постать захищена тим силовим полем великого таланту, яке відкидає будь-яке панібратство, фальшивість, елейну запобігливість, так само як і зухвальство невігласів, здатних і самого Бога поплескувати по плечах... Легко, бо для уважного читача Гончаревих творів є що прочитати між його рядків про нього ж самого, варто лише чітко поставити свої питання та не лінуватися пошукати на них відповіді в текстах. Тож, коли Валентина Данилівна Гончар, вдова письменника, дала мені до рук недруковані раніше поезії воєнних літ і я їх кілька разів прочитала, не втримавшись від спокуси ще й цитувати рядки молодого Олеса Гончара (звичайно ж, не називаючи автора) людям «поетично грамотним», моя і їхня реакція були рівнозначними: вірші вражали молодю силою світовідчуття, філософією серця, совісністю слова. Мої слухачі намагалися вгадати автора: «Багрянний?! Маланюк? Кость Герасименко?!». Тобто поезії Олеса Гончара сорокових несуть ту ж відкритую енергетику (енергійність, наснаженість, м'язову силу рядка), що й вірші його літературних ровесників, відомих українських поетів.

Безперечним стає припущення: коли б Олесь Терентійович не обрав собі творчу дорогу прозаїка, українська поезія мала б виразного і неординарного поета Олесья Гончара. Ми не могли б сьогодні з певністю сказати, чому Олесь Гончар не поспішав з поетичним дебютом у післявоєнні роки, коли б про це не йшлося в його передньому слові до збірки «Фронтіві поезії», що побачила світ у видавництві «Дніпро» в 1985 році. Скромно оцінюючи свої давні вірші, автор пояснював читачеві: *«Поетичний пунктир походу» — так було колись названо твори цього фронтového циклу, і, здається, й сьогодні з таким визначенням можна погодитись. Людина, як відомо, перебувала на фронті в умовах виняткових, до краю суворих, обставини складалися так, що навіть натурам з художніми нахилами дуже рідко випадала можливість для творчого самовияву. А душа ж прагнула виповісти свої почуття, відгукнутись на довколишнє, хоча б нашвидкуруч зафіксувати — для себе, для друзів — своє пережите».*

Нині, коли все це, особистісне «для себе, для друзів» оприлюднює наше видання — перше повне видання поетичної спадщини відомого письменника, ми впевнюємося, що ці вірші мають магнетичну властивість одразу западати в серце, карбуються в пам'яті, тобто насичені справжніми струмами поезії, яку всотуєш на почуттєвому, емоційному рівні.

Тепер, коли Олесья Гончара від нас віддаляють не лише версти війни, а й небесні долини, «голос звідти, з далекого» звучить особливо виразно: відлунням земних доріг і відлунням його небесних дум, які він занотував — теж віршованим рядком — 14 березня 1974 року:

*Ще квіттям зійду я
В полях України,
Ще вам провіщатиму
Радості день.
Краю коханий,
Люди кохані!
Добра вам молитиму,
Сонця й пісень...*

Переживши безліч драм і трагедій, Олесь Гончар зберіг трепетну юнацьку любов до рідної землі і її людей, а будучи загальноновизнаним речником і патріотом українського слова, завжди з хвилюванням чекав відгуку. Цікаво, що всі його прозові твори позначені молодістю світовідчуття, яке не змогли затьмарити гони літ.

Отож, читаючи першовірші, ми знову виходимо на цілісну часову і творчу вісь великого світу Олеся Гончара, відправною точкою якого завжди була любов до всього живого, природного, незабутнього, а відтак — його слово завжди мало конкретного адресата:

*Той — мамі, а той — дружині,
Той — сестрам, а той — братам.
А я напишу — Україні!
Сонцю її і степам...*

1944

Ще точніше зрозуміємо витoki цих поезій, звернувшись до післямови у прижиттєвому виданні «Людини і зброї», здійсненому «Українським письменником» в 1994 році, і прочитаємо написане

рукою Олеся Терентійовича про його значною мірою автобіографічний роман: *«Те, про що йдеться в цій книзі, можна було б ще назвати розповіддю про ідеалістичну чистоту юнацьких поривів, патріотичну самопожертву того покоління, яке в найдраматичніший період Великої Вітчизняної свідомо й безоглядно ставало на захист свого народу як нації, його культури, його майбуття»*. Молодий Гончар був одним із тих, про кого сказав точно і зважено через півстоліття: *«В грізний час випробувань вони не могли дозволити собі сумнівів та рефлексій, їхнім переконанням відповідав тільки цей, єдино можливий найсуворіший вибір»*.

Пам'ятаймо, що ця післямова названа «Слово до уважного читача». Перечитуючи **уважно** твори Олеся Гончара і, зокрема, «Людину і зброю», я була вражена десятками художніх деталей у цьому романі, які з погляду нинішнього прочитання надзвичайно виразні, промовисті. Згадаю лише один з них: *«У вікнах квартир чийсь руки зсередини обклеюють шибки смужками паперу навхрест, усюди вони біліють як цифри «XX» — двадцятий вік...»* Тобто ще в 1941 році юнак Гончар думав і відчував те, що відчуваємо сьогодні ми, називаючи наш час «зламом епох», «перевалом тисячоліть», врешті, «рубежем віків». Вірші Олеся Гончара, безперечно, містять у собі те, що називають окопною правдою. Але мелодика їх диктована душею, яка ніколи не «окопувалася», скоріше його рядки — це уривчастий подих солдата перед атакою чи після неї. Вірші, написані між двома атаками, можливо, на тій мінометній плиті, яку проніс Олесь Гончар на своїх плечах через усю Європу. Він завжди був **атакуючим** солдатом і **атакуючим** письменником:

*Скрегоче залізом округа,
Смертю повітря фурчить.
Я знаю той ступінь напруги,
Коли вже ніщо не страшить.*

*Святе божевілля атаки
В тобі поглинає все.
Через яри та байраки
Незнавана сила несе.*

*Немає ні рідних, ні любих,
Нема ні жалю, ні тривоги.
Байдужим стаєш до згуби,
Могутнім стаєш, як бог.*

«Атака», 1942

Так, його молоді вірші були піснями молодого бога, народженого для любові і в ім'я небесної любові, але посланого в пекло ХХ віку, у вир війни, у світ, де «віруси наклепів та пліток мали бути б протипоказані здоровій людській натурі, адже їх плодить зло, тим-то аж дивно, що вони все ж бувають такі живучі...»

Молода пісня молодого Гончара перед вами. Почуйте її, ось вона, з тих лав, з безконечної колони «студентів-добровольців, що під поглядами провіджаючих карбують харківський брук, раптом — одним подихом, одним духом! — зривається пісня, розлога, прощальна... Ніколи не забудеш той спів, поривний, дружний, якийсь аж зухвалий, що його студбатовці, мов знак надії, наостанок дарували своїм матерям, нареченим, своєму рідному університетові... Навкруги все життя було на-

електризоване тривогою, все звичне ламалось, проте ніколи, здається, як тоді, так повно не виявляла себе в юнацьких серцях готовність до самопожертви, високість духу людського» («Слово до уважного читача»).

Високість духу, а не лише високість літературного успіху завжди виокремлювала Олеся Гончара з будь-яких ситуацій — життєвих, професійних, політичних. Цього йому багато хто не міг пробачити навіть після смерті. Але це те, що не піддається руйнуванню, що залишається закарбованим у пам'яті людини, яка прочитала бодай один твір письменника. Ось чому я впевнена, що коли розсіється морок псевдошукань і псевдовикриттів, український читач заново перечитає Олеся Гончара, а його твори будуть перевидані. Можливо, що саме «Поетичний пунктир походу» — невеличка за обсягом книжка поезій — буде починком у поверненні книг О. Гончара до уважного читача, до нас з вами.

Молода пісня молодого Гончара — одним подихом, одним духом — торкається наших сердець, передана нам руками тієї, хто завжди була йому Дружина, Сестра, Мати, кому теж судилося прочитати ці вірші, як далекі солдатські листи, що довго шукали свого адресата... Книгу упорядкувала Валентина Данилівна Гончар. Віримо, що її читатимуть багато людей. Будьмо уважними читачами. Пам'ятаймо його очі — сумовиті, уважні, бачучі, очі квітки і очі птаха, очі молодої пісні. Пам'ятаймо *«прощальне моління в очах, зойки, стогін, канонада й тужба материнська, — оце зараз твій голос, Україно»* («Людина і зброя»). Пам'ятаймо Того, хто над усе любив життя — як Україну з її степа-

ми і Дніпром, з її людьми, мовою і піснею, про кого ми можемо сказати сьогодні карбованими рядками його улюбленої Франкової поеми «Мойсей»:

*Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї...*

Любов ГОЛОТА

ЗМІСТ

Від автора	5
«Бура трава без води...»	6
Україні	7
Лебеді	8
«Молодий весняний грім...»	9
Атака	10
Холодногорська тюрма	11
«Ні кінця їй не видно, ні краю...»	12
«Інеєм вкрито гілля...»	13
«Крізь сіре сіється сито...»	14
«Мабуть, я їду вмирати...»	15
Полтава	16
Етап	17
Україна	18
«Хто мене вправі судити...»	19
«У муках, у битвах я, серцем вразливий...»	20
«Рокочуть дніпровські пороги...»	21
Ітиму я цькований...	22
Маріння	23
Мій дух бунтарський...	25
«Поля навкруг мене. Жита попід руки...»	27
Ранець візьму на плечі	28
«Мужні прострелено крила...»	29
Віхола	31
«Був я в середні віки капітаном...»	32

Нині ти не впізнала б мене	33
Над Бугом	34
Небо	35
«Без краю топкі болота...»	36
Як прийду я з війни додому	37
Вечірня пісня	38
Сашенька	40
Піхотинець	41
Думи про Батьківщину	42
Сцена в степу	44
«Двоє лежали в житі...»	46
Ніч у Карпатах	48
«Скільки днів уже, скільки ночей...»	50
Трансільванський марш	51
В гори	52
Спека в горах	53
Гірський етюд	54
Землячка	55
Мене війна веде все далі	56
Плацдарм	58
Партизан	60
«Білу ніч, як кришталь, дзвінку...»	62
Побратими	63
Май мужність ти	64
Ямб	66
Жнець	67
На золотих парусах	68
Карнавал	69
Дівоча пісня	71
Брати	73
Танкіст	74
Моравія	75
В бункері	76

Сині тіні бредуть із Дунаю	78
Злата улічка	79
«Все, що було, ми забудемо...»	81
На Дунаї	82
Слово про Мате Залку	84
Мисливець	86
Арпад	87
В королівському палаці	88
«Я без тебе не можу бути...»	89
Вечір на Балатоні	90
Воєнні злочинці	91
«Робітнича околице...»	94
Демобілізованому	95
Демобілізований	96
9 травня	98
Іноземці	100
Твоє ім'я	104
Знамено полку	107
«Умру на світанні...»	109
Післямова. <i>Любов Голота</i>	110

Літературно-художнє видання

Гончар Олесь Терентійович

*ПОЕТИЧНИЙ
НАКРИТ ПОХОДУ*

Поезії

Відповідальний за випуск *В. Клічак*
Художнє оформлення *М. Пішнки*
Комп'ютерна верстка *І. Шевчук*
Коректор *Л. Лупій*

Здано на виробництво 11.07.2000. Формат 84x108 ¹/₃₂.
Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 7,5. Тираж 2000. Зам. 0-231.

Видавничий центр «Просвіта»
01133, Київ-133, вул. Кутузова, 18/7, к. 311,
тел.: 295-73-60
Свідоцтво № 23495820 від 25 квітня 1995 р.

ВАТ «Книжкова друкарня наукової книги»
04107, Київ, вул. Багговутівська, 17—21.

